

SOSYAL BİLGİLER, SINIF VE FEN BİLGİSİ ÖĞRETMEN ADAYLARININ 'COĞRAFYA' KAVRAMINA YÖNELİK METAFOR DURUMLARI

Çağrı ÖZTÜRK

Ahi Evran Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü
Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Anabilim Dalı, Kırşehir/ Türkiye

Geliş Tarihi: 28.05.2007

Yayına Kabul Tarihi: 10.09.2007

ÖZET

Bu çalışmanın amacı "coğrafya" kavramına yönelik ilköğretim okullarında coğrafya konularına yönelik öğretimde bulunacak Sosyal Bilgiler, Sınıf ve Fen Bilgisi öğretmen adaylarının sahip oldukları algıları metaforlar aracılığıyla ortaya çıkartmaktır. Çalışmaya 2006 - 2007 eğitim ve öğretim yılı Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Anabilim Dalı'ndan 69 kız ve 62 erkek, Fen Bilgisi Öğretmenliği Anabilim Dalı'ndan 53 kız ve 62 erkek ve Sınıf Öğretmenliği Anabilim Dalı'ndan 54 kız ve 57 erkek olmak üzere toplam 357 son sınıf öğrencisi katılmıştır. Araştırmanın verileri öğrencilerin "Coğrafyagibidir, çünkü....." cümlesini tamamlattırılarak elde edilmiştir. Toplanan veriler içerik analizi tekniği ile analiz edilip yorumlanmıştır. Araştırmanın sonucunda araştırmaya katılan öğretmen adaylarının % 33'ü "coğrafya"yı "yaşam kaynağı – yaşamın kendisi olarak", % 23.2' si "yaşam alanı olarak", % 8.1'i "yol buldurucu-yönlendirici olarak" ve % 7.5'i "farklı branşları barındırıcı olarak" algıladığı görülmektedir. Araştırmaya katılan öğrencilerin %56'sı coğrafyayı yaşamın kendisi ile ilişkilendirmektedir.

Anahtar Sözcükler: Coğrafya, aday öğretmenler, metafor, "coğrafya" kavramına yönelik metaforlar.

METAPHOR STATUS ABOUT THE CONCEPT OF 'GEOGRAPHY' OF PROSPECTIVE SOCIAL SCIENCE, SCIENCE AND CLASSROOM TEACHERS

ABSTRACT

The purpose of this study is to reveal the perceptions of prospective elementary Social Science, Science and Classroom Teachers who will educate the students at elementary school, by the help of metaphors about geography. Total of 357 senior students from Ahi Evran University College of Education, Social Science Teachers' Department (Men – 62/Women –69) Science Teachers' Department (Men – 62, Women- 53) and Classroom Teachers' Department (Men – 57 , Women – 54) , joined this study. Datas of the research are based on that students completed the sentence: "Geography is as.....because". Datas which are gained , are commented in terms of content analysis technique . The results of this research show that 33% (per cent) of students thought the concept of "geography" as source of life, 23,2% of students thought it as the area of life , 8.1% of students thought it as leading and to find directions and 7.5% of students thought that geography shelters the different branches in. So it is found that 56% of the prospective teachers relate geography with life.

Key Words: Geography, prospective teachers, metaphor, metaphors about the concept of "geography".

1. GİRİŞ

Metafor terimi, Latince ve Grekçe *metafora* kökünden gelir. *Meta*: öte, aşırı ve *pherein*: taşımak, yüklenmek sözcüklerinden oluşmuş birleşik bir addır. Günümüzde söz sanatı olarak daha çok tanınan metafor, dilimizde karşılığını *eğretileme* olarak bulmuştur (Salman, 2003; 54). Dilin eğretilemeli kullanımı, gerçek (literal) kullanımından önemli farklılıklar gösterir, fakat gerçek kullanımından daha az anlaşılır, daha çok kapalı, daha az pratik ve doğruluk ve yanlışlıktan daha bağımsız değildir (Goodman, 2003; 71).

Metafor genellikle söylemi süslemeye yönelik bir söz sanatından ibaret sayılır; ama önemi bundan çok daha fazladır. Metafor kullanımı, genel olarak dünyayı kavrayışımıza sinen *bir düşünme biçimi* ve *bir görme biçimi* anlamına gelir (Morgan, 1998; 14).

Daha çok edebiyat alanında kullanıldığı varsayılan metafor terimi aslında bireylerin günlük yaşamında da sıklıkla kullandıkları dilsel bir benzetme olgusudur. Aralarında eşdeğerlik ilişkisi bulunan iki farklı öğeden birinin diğerinin yerine kullanılarak oluşturulan dilsel kullanıma metafor denir. Eğitimde de özellikle yeni bir öğrenme gerçekleşeceğinde öğrenmeyi kolaylaştırmak ve akılda kalıcılığını sağlamak için sıklıkla eşdeğer öğelerin birbirleri yerine kullanılması yoluna

başvurulur. Öz olarak metafor bir şeyi başka bir şeye göre anlamlandırmak, ifadelendirmektir (Lakoff ve Johnson 2005; 25).

Söylemin gelişimi iki farklı anlamsal çizgide gerçekleşebilir: Bir konu bir diğerini ya benzerliği ya da bağdaşıklığı yönünden takip eder. İlk durum için kullanılacak en uygun terim metaforik yoldur (Jacobson, 2003; 76).

Benzerlikleri bizim görmemizi sağlarken metafor; farklı yönleri göz ardı etmeye davet eder. Metafor, güçlü kavrayışlar sağlayacak şekilde hayal gücünü genişletir, ama çarpıtma tehlikesi de taşır (Morgan, 1998; 15). Öğrencilerin özellikle zor kavram ve terimleri daha net öğrenebilmeleri, soyut kavramları somutlaştırmaları ve görselleştirmelerinde metaforlar son derece önemlidir (Arslan ve Bayrakçı; 2006).

Eğretileme bilimin genişleyen sınırlarında ve ötesinde bize yardımcı olur (Quine, 2003; 75). Yeni öğrenmelere gereksinim duyduğumuzda metaforlar bize ilişkiyi bağlama konusunda yol gösterirler. Eğer X. Y gibiyse ve biz X'i anlıyorsak Y'yi de anlarız. Örneğin, elektrik konusu yeni öğretilmeye başlandığında konu anlatılırken "ohm", "amper", "watt", "rezistans" gibi kelimeler kullanıyorsa büyük olasılıkla öğrencilerin kafaları karışacaktır. Bu kelimelere yönelik referanslara sahip olmayan öğrenci aralarındaki ilişkiyi

kurmada zorlanabilir. Ama elektriği anlatırken, onu zaten bildiğimiz, tanıdığımız bir şeye benzeterek anlatsak ne olur? Tahtaya bir boru resmi çizilse ve öğrencilere, "Hiç borunun içinden akan su gördünüz mü?" diye sorulsa hemen evet yanıtı alınır. Ardından, "Ya bu borudan geçen suyu yavaşlatabilen bir kapakçık olsaydı? Sorusu yöneltildiğinde öğrenciler rezistansın ne işe yaradığını daha iyi anlamazlar mıydı? Bu basit örnekte yeni öğrenilecek kavramın bilinen bir kavrama benzerliği ortaya konulmuştur. Fizikçiler uzun yıllar boyunca, atom çekirdeğinde elektronların proton ve nötronla ilişkisini anlatabilmek için güneş sistemi metaforunu kullanmışlardır (Ekmekçi, 2007).

Yukarıdaki örnekte de olduğu gibi bir kavramın başka bir kavram aracılığı ile anlatılması metafordur. Böylelikle metafor yardımıyla iki şey arasındaki benzer noktaları ortaya koymak olasıdır. Metaforik algılarda üç unsur karşımıza çıkar. Örneğin, "öğretmen pusula gibidir" dendiğinde pusulanın özelliklerini öğretmene yükleyerek metafor kullanımında bulunuruz. Burada "öğretmen" benzeyen (metaforun konusu), "pusula" benzetilen (metaforun kaynağı) ve pusulanın yön göstericiliği, kılavuzluk etmesi, yol bulduruculuğu v.b. gibi (metaforun kaynağından atfedilmesi düşünülen) özellikleri ile eşdeğerlik kurularak

metaforun uçayağı oluşturulur (Forceville, 2002; Akt: Saban, 2004).

Öğretmen adaylarının öğretmen kavramına ilişkin sahip oldukları metaforlar nelerdir sorusuna yanıt arayan Saban, Koçbeker ve Saban'ın (2006; 461-522) 1222 öğretmen adayı ile yaptıkları araştırmada "öğretmen" kavramına ilişkin on farklı kavramsal kategori oluşturmuşlardır. Diğer bir çalışmada Saban (2004; 131 -155) giriş düzeyindeki 151 sınıf öğretmenliği öğrencisi ile yaptığı çalışmada "öğretmen" kavramına yönelik geliştirdikleri, sahip oldukları metaforları içerik analizi yolu ile ortaya koymuştur. Çalışmaya katılan öğrencilerin %64'ü öğretmeni "bilginin kaynağı ve aktarıcısı", "öğrencileri şekillendirici ve biçimlendirici", "öğrencileri tedavi edici" olarak algıladıkları % 36'sının ise öğretmenleri "öğretirken eğlendiren", "öğrencilerin bireysel gelişimini destekleyen" ve "öğrencilere öğrenme sürecinde rehber olması" gerektiğini savunmuştur.

İlköğretim 4 ve 5. sınıf öğrencilerinin sosyal bilgiler dersine yönelik geliştirdikleri metaforları inceledikleri çalışmalarında Güven ve İleri (2006) öğrencilerin geliştirdikleri metaforların sınıflara, cinsiyete, dersi sevme durumuna göre farklı olup olmadığını kontrol etmişlerdir. Çalışma sonucunda 5. sınıfların 4. sınıflara, kız öğrencilerin erkek öğrencilere, dersi sevmeyen öğrencilerin dersi seven

öğrencilere göre metafor geliştirmede anlamlı derecede farklılık gösterdikleri ortaya çıkarılmıştır.

2. AMAÇ

Bu çalışmanın amacı “coğrafya” kavramına yönelik ilköğretimde coğrafya konularına yönelik eğitimde bulunacak sosyal bilgiler, sınıf ve fen bilgisi öğretmeni adaylarının sahip oldukları algıları metaforlar aracılığıyla ortaya çıkartmaktır.

Bu amaç kapsamında araştırmaya katılan öğretmen adaylarının “coğrafya” kavramına ilişkin sahip oldukları algıları hangi metaforlarla açıkladıkları, bu metaforların hangi ortak özellikler barındırdıkları, farklı bölümlerdeki öğretmen adaylarının kullandıkları metaforlardaki ortak noktaların ve farklılıkların neler olduğu sorularının yanıtları aranmıştır.

3. YÖNTEM

Bu araştırmaya 2006 - 2007 öğretim yılında Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nin üç farklı anabilim dalında öğrenim gören; Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Anabilim Dalı'ndan 69 kız ve 62 erkek, Fen Bilgisi Öğretmenliği Anabilim Dalı'ndan 53 kız ve 62 erkek ve Sınıf Öğretmenliği Anabilim Dalı'ndan 54 kız ve 57 erkek olmak üzere toplam 357 son sınıf öğrencisi katılmıştır.

3.1. Verilerin Toplanması

Araştırmaya katılan öğretmen adaylarının *coğrafya* kavramına ilişkin algılarını ortaya çıkartmak için her bir öğretmen adayından “Coğrafyagibidir, çünkü.....” cümlesini tamamlamaları istenmiştir. Öğrencilerin program türü ve cinsiyetlerin tespiti için açık uçlu soruları da barındıran üstteki cümlenin bulunduğu sayfaya sadece bir metafor üzerinde yoğunlaşarak algılarını yazmaları istenmiştir. Öğretmen adaylarının açıklamaları araştırmanın veri kaynağını oluşturmaktadır.

3.2. Verilerin Analizi ve Yorumlanması

Araştırmanın başında çalışmaya 142 sosyal bilgiler, 128 sınıf öğretmeni ve 126 fen bilgisi öğretmen adayı olmak üzere toplam 396 öğretmen adayı katılmıştır. Fakat öğretmen adaylarının sadece 357'si geçerli ya da tek metafor geliştirmiş olup çalışmanın değerlendirilme aşamasına dahil edilmiştir. Sonra öğretmen adaylarının geliştirdiği metaforlar metaforu temsil eden öğrenci sayısı (f) ve yüzdesi (%) hesaplanarak tablolaştırıldı.

Önce araştırmaya katılan öğretmen adaylarının kullandıkları metaforlar numaralandırılarak listelenmiştir. Bir metaforun kullanılmadığı, birden fazla metaforun kullanıldığı ve boş bırakılan

çalışma kağıtları araştırmadan çıkarılmak üzere işaretlenmiştir.

İkinci aşamada ise ortaya konulan metaforlar metaforun konusu, metaforun kaynağı ve metaforun kaynağından atfedilmesi düşünülen özellikler bakımından analiz edilerek beraberinde metaforların ortak noktaları tespit edilmiştir.

Bir sonraki aşamada ortak noktaları belirlenen metaforların listesi üç uzman tarafından bu ortaklıkları karşılayacak başlıklar altında kategorize edilerek gruplandırılmıştır. Her bir uzmanın oluşturduğu kategoriler birlikte karşılaştırılarak kategoriler konusunda ortak çalışma yapılmıştır. Son olarak oluşturulan her bir kategori için farklı bölümlerde eğitim gören öğretmen adaylarının geliştirdiği metaforlar ayrı ayrı tasnif edilip o kategoriye ilişkin geliştirdikleri metafor sayısı, frekansları ve yüzdeleri hesaplanarak tablolaştırıldı.

4. BULGULAR VE YORUM

Çalışmaya katılan öğretmen adaylarının “coğrafya” kavramına yönelik kullandıkları metaforlara ilişkin toplanan

veriler tablolar halinde ifadelendirilerek bu bölümünde yorumlanmıştır.

4.1. Öğretmen adayları “coğrafya” kavramına yönelik hangi metaforları kullanmışlardır?

Bu kısımda araştırmaya katılan her bir bölüm öğretmen adayının “coğrafya” kavramına yönelik geliştirdikleri metaforlar sınıflandırılarak frekans (f) ve yüzde (%) değerleri gösterilerek tablolaştırılmıştır.

Tablo-1 incelendiğinde Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının “coğrafya” kavramına yönelik 44 adet metafor geliştirdikleri görülmektedir. Geliştirilen metaforlardan yarıdan fazlası (28) yalnız bir öğretmen adayı tarafından temsil edilmektedir. Geriye kalan 16 metaforu ise 2 ile 20 arası öğretmen adayı temsil etmiştir. Metafor başına düşen ortalama öğretmen adayı sayısı 2.9’ dur. İlk üç sırada yer alan metaforlar ise sırası ile: “yaşam” (f:20, % 15.2), “güneş” (f: 12, % 9.1), “ayna” (f: 11, % 8.3).

Tablo 1. Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının “coğrafya” Kavramına Yönelik Sahip Oldukları Metaforlar

Metafor Sırası	Metafor Adı	Frekans (f)	Yüzde (%)	Metafor Sırası	Metafor Adı	Frekans (f)	Yüzde (%)
1	yaşam	20	15.2	23	kültür	1	0.8
2	güneş	12	9.1	24	toprak	1	0.8
3	ayna	11	8.3	25	nehir	1	0.8
4	evren	9	6.8	26	belgesel	1	0.8
5	deniz	8	6.1	27	nefes	1	0.8
6	insan	7	5.3	28	müzik	1	0.8
7	rehber	7	5.3	29	prizma	1	0.8
8	doğa	5	3.7	30	okul	1	0.8
9	keşif	5	3.7	31	girdap	1	0.8
10	ev	4	3.0	32	elmas	1	0.8
11	bilim	3	2.2	33	denklem	1	0.8
12	yol	3	2.2	34	satranç	1	0.8
13	ağaç	3	2.2	35	bulmaca	1	0.8
14	ülke	2	1.5	36	pınar	1	0.8
15	mevsim	2	1.5	37	pusula	1	0.8
16	gezgin	2	1.5	38	puzzle	1	0.8
17	hava	1	0.8	39	ana kraliçe	1	0.8
18	yemek	1	0.8	40	iceberk	1	0.8
19	bulut	1	0.8	41	anahtar	1	0.8
20	dağ	1	0.8	42	ceviz	1	0.8
21	arkadaş	1	0.8	43	gökkuşuğu	1	0.8
22	canlı	1	0.8	44	çığ	1	0.8
Toplam						131	100

Tablo 2. Fen Bilgisi Öğretmen Adaylarının “coğrafya” Kavramına Yönelik Sahip Oldukları Metaforlar

Metafor Sırası	Metafor Adı	Frekans (f)	Yüzde (%)	Metafor Sırası	Metafor Adı	Frekans (f)	Yüzde (%)
1	dünya	16	14.5	26	sır	1	0.9
2	yaşam	9	8.1	27	rehberlik dersi	1	0.9
3	fen	8	7.2	28	dağ	1	0.9
4	harita	6	5.4	29	gözlem	1	0.9
5	insan	5	4.4	30	sayısal ders	1	0.9
6	ev	4	3.6	31	yemek kitabı	1	0.9
7	yeryüzü	4	3.6	32	yaşam alanı	1	0.9
8	doğa	3	2.7	33	tanıtıcı film	1	0.9
9	çevre	3	2.7	34	kimlik	1	0.9
10	ağaç	3	2.7	35	fizik	1	0.9
11	ayna	2	1.8	36	psikoloji	1	0.9
12	rehber	2	1.8	37	gemi	1	0.9
13	keşif	2	1.8	38	kader	1	0.9
14	iklim	2	1.8	39	buzdağı	1	0.9
15	kutupyıldızı	2	1.8	40	kız	1	0.9
16	pusula	2	1.8	41	tarih	1	0.9
17	bilgin	2	1.8	42	ekmek	1	0.9
18	çevre bilimi	2	1.8	43	şehir	1	0.9
19	şiiir	2	1.8	44	su	1	0.9
20	pizza	2	1.8	45	derya	1	0.9
21	ilim	1	0.9	46	göz	1	0.9
22	gerçek	1	0.9	47	hikaye	1	0.9
23	bebek	1	0.9	48	tanık	1	0.9
24	evren	1	0.9	49	okyanus	1	0.9
25	yerbilimi	1	0.9		Toplam	110	100

Fen bilgisi öğretmen adayları “coğrafya” kavramına yönelik 49 adet metafor geliştirmiştir. Geliştirilen metaforlardan yarıdan fazlası (29) yalnız bir öğretmen adayı tarafından temsil edilmektedir. Geriye kalan 20 metaforu ise

2 ile 16 arası öğretmen adayı temsil etmiştir. Metafor başına düşen ortalama öğretmen adayı sayısı 2.2’dir. İlk üç sırada yer alan metaforlar ise sırası ile: “dünya” (f: 16, % 14.5), “yaşam” (f:9, % 8.1), “fen” (f:8, % 7.2).

Tablo 3. Sınıf Öğretmeni Adaylarının “coğrafya” Kavramına Yönelik Sahip Oldukları Metaforlar

Metafor Sırası	Metafor Adı	Frekans (f)	Yüzde (%)	Metafor Sırası	Metafor Adı	Frekans (f)	Yüzde (%)
1	hayat	17	14.6	25	bulmaca	1	0.9
2	dünya	14	12.0	26	şehir	1	0.9
3	okyanus	10	8.6	27	ev	1	0.9
4	yaşam	7	6.0	28	çevre	1	0.9
5	su	5	4.3	29	gökkuşağı	1	0.9
6	hava	4	3.3	30	arkadaş	1	0.9
7	insan	4	3.3	31	engel	1	0.9
8	evren	4	3.3	32	aş	1	0.9
9	rehber	3	2.4	33	matematik	1	0.9
10	yeryüzü	3	2.4	34	sebze-meyve	1	0.9
11	vücut	2	1.7	35	anahtar	1	0.9
12	doğa	2	1.7	36	keşif	1	0.9
13	sonsuzluk	2	1.7	37	bilgin	1	0.9
14	pusula	2	1.7	38	kılavuz	1	0.9
15	aile ve ev	2	1.7	39	ilaç	1	0.9
16	kara delik	2	1.7	40	gezgin	1	0.9
17	nüfus cüzdanı	1	0.9	41	ceviz	1	0.9
18	ufuk çizgisi	1	0.9	42	çığ	1	0.9
19	bilmece	1	0.9	43	sağlık	1	0.9
20	atmosfer	1	0.9	44	ekmek	1	0.9
21	periskop	1	0.9	45	ayna	1	0.9
22	gökyüzü	1	0.9	46	tarih	1	0.9
23	ihtiyaç	1	0.9	47	bilimlerin kraliçesi	1	0.9
24	kitap	1	0.9	48	ağaç dalı	1	0.9
					Toplam	116	100

Sınıf öğretmeni adayları “coğrafya” kavramına ilişkin 48 adet metafor geliştirmiştir. Geliştirilen metaforlardan yarıdan fazlası (32) yalnız bir öğretmen adayı tarafından temsil edilmektedir. Geriye kalan 16 metaforu ise 2 ile 17 arası

öğretmen adayı temsil etmiştir. Metafor başına düşen ortalama öğretmen adayı sayısı 2.4’ tür. İlk üç sırada yer alan metaforlar ise sırası ile: “hayat” (f:17, % 14.6), “dünya” (f:14, % 12), “okyanus” (f:10, % 8.6).

4.2. “Coğrafya” kavramına yönelik öğretmen adaylarının kullandıkları metaforlar ortak özellikleri bakımından hangi kategorileri oluşturmaktadırlar?

Tablo 4. Öğretmen Adaylarının “coğrafya” Kavramına Yönelik Sahip Oldukları Metafor Kategorileri

Kategoriler	Sosyal Bilgiler Öğretmenliği	Fen Bilgisi Öğretmenliği	Sınıf Öğretmenliği	Toplam Metafor Sayısı	Metafor Sayısı
1. Yaşam kaynağı – yaşamın kendisi olarak coğrafya	Yaşam, güneş, hava, yemek, canlı, nefes, pınar, insan, ayna (55)	Yaşam, su, insan, gerçek, ayna, ekmek (19)	Hayat, yaşam, su, hava, aş, sebze-meyve, sağlık, ihtiyaç, ekmek, insan, atmosfer, ayna (44)	118	18
2. Değişen ve gelişen olarak coğrafya	Bulut (1)	İklim, bebek, psikoloji, kız (5)	Çığ (1)	7	6
3. Farklı branşları barındırıcı olarak coğrafya	Ağaç, nehir, müzik, gökkuşağı, mevsim(8)	Fen, ağaç, yemek kitabı, pizza, dağ(15)	Vücut, ağaç dalı, gökkuşağı, (4)	27	11
4. Yol buldurucu-yönlendirici olarak coğrafya	Rehber, pusula (8)	Harita, rehber, pusula, kutupyıldızı, rehberlik dersi, tanıtıcı film, (14)	Rehber, pusula, kılavuz, anahtar (7)	29	8
5. Araştırmacı olarak coğrafya	Gezgin, keşif (7)	Keşif, gözlem, bilgin, göz, tanık (7)	Keşif, bilgin, gezgin (3)	17	6
6. Yaşam alanı olarak coğrafya	Evren, doğa, ev, ülke, toprak, dağ (22)	Dünya, ev, yeryüzü, doğa, çevre, evren, yaşam alanı, şehir (33)	Dünya, evren, yeryüzü, doğa, aile-ev, şehir, çevre, ev (28)	83	12
7. Bilinmez-sonsuzluk olarak coğrafya	Deniz, yol, arkadaş, girdap (13)	Sır, derya, okyanus, şiiir, gemi, kader(7)	Okyanus, sonsuzluk, kara delik, gökyüzü, ufuk çizgisi, engel (17)	37	15
8. Bir bilim olarak coğrafya	Bilim, okul, ana kraliçe (5)	Çevre bilimi, yerbilimi, sayısal ders, fizik, tarih, ilim (7)	Bilimlerin kraliçesi, tarih (2)	14	10
9. Parçaların birleşmiş biçimi olarak coğrafya	Denklem, satranç, bulmaca, puzzle, kültür, prizma, anahtar (7)	-----	Bilmece, bulmaca, matematik (3)	10	9
10. Tanıtıcı- tanımlayıcı olarak coğrafya	Belgesel (1)	Kimlik (1)	Nüfus cüzdanı, periskop (3)	5	4
11. Dinlendirici – iyileştirici olarak coğrafya	-----	Hikâye(1)	Kitap, arkadaş, ilaç (3)	4	4
12. Görünenden daha fazlasını barındırıcı olarak coğrafya	İceberk, ceviz, elmas (3)	Buzdağı (1)	Ceviz(1)	5	3
13. Sonumuzun içinde gizli olduğu coğrafya olarak	Çığ (1)	-----	-----	1	1
TOPLAM	131	110	116	357	106

Çalışmaya katılan öğretmen adaylarının geliştirdikleri metaforlar ortak özellikleri bakımından on üç kavramsal kategori altında toplanmıştır. Her metafor öğretmen adaylarının yaptıkları açıklamalar kapsamında metaforun kaynağından atfedilen düşünce kapsamında gruplandırıldı. Örneğin kategorileri oluşturan gruplardan birinde öğretmen adayları “coğrafya” kavramı için geliştirdikleri metaforlarda coğrafyanın kendilerini sıkıntılı zamanlarında ilgilendikleri özel bir uğraş, iyileştirici, dinlendirici olarak imgelemiştir. Metaforlarının kaynaklarını ise; ilaç, kitap v.b. şekilde belirtmişlerdir.

Kategori-1: Tablo-4 incelendiğinde “Yaşam kaynağı-yaşamın kendisi olarak coğrafya” kategorisinin toplam 18 metafor ve 118 öğretmen adayından (% 33.0) oluştuğu görülmektedir. Bu kategoride bulunan metaforların frekans dağılımlarına bakıldığında en sık kullanılanları sırası ile yaşam (36), hayat (17), insan (16), ayna (14) ve güneş (11) yer almaktadır.

Her bir kategori ardından o kategoriye oluşturan metaforların öğretmen adayları tarafından tanımlamalarına ilişkin örnekler yer almaktadır. Örneklerde katılımcıların cümleleri kullanılmıştır.

*Coğrafya güneş gibidir. Çünkü o yaşamın kaynağıdır; güneş olmasa idi canlı yaşamı, dünya döngüsü olmazdı.

*Coğrafya ayna gibidir. İçinde bulunduğumuz yaşamı, hayatımızı yansıtır.

*Coğrafya ekmek gibidir. Çünkü ekmek hayatımızı sürdürmemiz için temel ihtiyaçlarımızdandır. Nasıl o olmasa idi yaşamımız zora girer ve sonlanırsa coğrafya olmasa idi yaşam olmazdı. Bu yüzden coğrafya yaşam sebebidir.

Kategori - 2: “Değişen ve gelişen olarak coğrafya” kategorisinin toplam 6 metafor ve 7 öğretmen adayından (% 2.0) oluştuğu görülmektedir. Bu kategoride bulunan metaforların frekans dağılımlarına bakıldığında 5 metafor birer; iklim metaforu 2 öğretmen adayı tarafından kullanılmıştır.

*Coğrafya bebek gibidir. Çünkü sürekli bir değişim içerisindedir. Dünyamız oluşalı çok zaman oldu. Ama oluşumu bitmiş değil. Nasıl bir çocuk doğduktan sonra gelişiyor sürekli değişiyorsa coğrafya da değişir.

*Coğrafya psikoloji gibidir. Çünkü psikolojimiz durumlara göre sürekli değişiklik gösterir. Mutlu ya da üzgün olduğumuzda yaratıcılığımız değişir. Coğrafya da üzerinde ki olaylarla yıkıcı ya da yapıcı olabilir. Deprem, sel, tsunami. Coğrafya sürekli değişir yani.

Kategori-3: “Farklı branşları barındırıcı olarak coğrafya” kategorisinin toplam 11 metafor ve 27 öğretmen adayından (% 27.5) oluştuğu

görülmektedir. Bu kategoride bulunan metaforların frekans dağılımlarına bakıldığında 5 metafor birer; fen metaforu 8 öğretmen adayı tarafından kullanılmıştır. Bu metaforda öğretmen adayları coğrafyanın farklı branşların ortak noktalarını taşıdığını, her bir farklı parçanın bütünü oluşturmasında önemi olduğunu vurgulamışlardır.

* Coğrafya ağaç gibidir. Çünkü ağaç dalları ile bir bütündür ve dallarından aldığı su ile beslenir, yaşamına devam eder. Coğrafya da başka branşlardan aldığı bilgilerle sulanıp büyür ve ağaç olur.

*Coğrafya müzik gibidir. Nasıl güzel bir müziği duyabilmek için farklı notaların ahenkli dağılımları söz konusu ise coğrafya da farklı bilim dallarından aldığı sesleri birleştirip müzik yapar.

Kategori - 4: “Yol buldurucu - yönlendirici olarak coğrafya” kategorisinin toplam 8 metafor ve 29 öğretmen adayından (% 28.1) oluştuğu görülmektedir. Bu kategoride bulunan metaforların frekans dağılımlarına bakıldığında 4 metafor birer; rehber metaforu 12 öğretmen aday tarafından kullanılmıştır. Bu kategoriyi oluşturan öğretmen adayları coğrafyayı yol gösterici ve kendilerini yönlendirici olarak gördüklerini ifade etmişlerdir.

*Coğrafya pusula gibidir. Çünkü yaşamla ilgili gerçekleri onun sayesinde buluruz.

*Coğrafya harita gibidir. Nasıl konumuzla ilgili haritalara bakıp bilgi ediniyor yolumuzu buluyorsak coğrafya da bizi yönlendirir, yolumuzu buldurur.

Kategori - 5: “Araştırmacı olarak coğrafya” kategorisinin toplam 6 metafor ve 17 öğretmen adayından (% 4.7) oluştuğu görülmektedir. Bu kategoride bulunan metaforların frekans dağılımlarına bakıldığında 3 metafor birer; bilgin, gezgin metaforları 3, keşif metaforu 8 öğretmen aday tarafından kullanılmıştır. Bu kategoriyi oluşturan öğretmen adayları coğrafyayı araştırmacı, keşfedici, gözlemleyici olarak gördüklerini ifade etmişlerdir.

*Coğrafya gezgin gibidir. Çünkü bilmediğimiz şeyleri gezgin edası ile okuyarak, haritalardan bakarak, gezerek öğreniriz.

*Coğrafya keşif gibidir. Coğrafya bana öğrenmediğim, bilmediğim yerleri, ülkeleri, mekânları, oluşumları öğretir. Dünyada yer alan göremediğimiz bilemediğimiz yerleri keşfetmemize, araştırmamıza yardımcı olur.

Kategori - 6: “Yaşam alanı olarak coğrafya” kategorisinin toplam 12 metafor ve 83 öğretmen adayından (% 23.2) oluştuğu görülmektedir. Bu kategoride bulunan metaforların frekans dağılımlarına

bakıldığında 3 metafor (dağ, toprak, ülke) birer öğretmen adayı tarafından kullanılmıştır. Diğer metaforlar 2 ile 30 frekansa sahiptir. En sık tekrarlanan metaforlar ise dünya (30), evren (14), doğadır (10).

*Coğrafya dünya gibidir. Çünkü onun üzerinde yaşıyoruz. Ve onunla ilgili bilgilerimiz öğrendiklerimiz coğrafyanın konularını oluşturuyor.

*Coğrafya evimiz gibidir. Çünkü orda yaşarız. Coğrafya da bizim evimizdir.

*Coğrafya doğadır. Yaşadığımız yerdir. Coğrafyaya yaşam alanımızdır diyebiliriz.

Kategori -7: “Bilinmez-sonsuzluk olarak coğrafya” kategorisinin toplam 15 metafor ve 37 öğretmen adayından (% 10.3) olduğu görülmektedir. Bu kategoride bulunan metaforların frekans dağılımlarına bakıldığında 9 metafor birer öğretmen adayı tarafından kullanılmıştır. En sık kullanılan metafor ise 11 katılımcı tarafından kullanılan okyanustur. Bu kategoride öğretmen adayları coğrafyanın her şeyi ile bilinmeyeceğini ve coğrafya bilgisinin sonsuz derecede çok olduğunu vurgulamaktadırlar.

*Coğrafya okyanus gibidir. Sonunu göremezsin. Her şeyi anlayamayacağımız çok geniş bir kapsamı vardır. O yüzden zor bir derstir.

*Coğrafya ufuk çizgisi gibidir. Ne kadar yaklaşırsan bir o kadar senden uzaklaşır. Coğrafya da her şeyi öğrendim derken daha da genişler sonu yoktur.

Kategori - 8: “Bir bilim olarak coğrafya” kategorisinin toplam 10 metafor ve 14 öğretmen adayından (% 3.9) olduğu görülmektedir. Bu kategoride bulunan metaforların frekans dağılımlarına bakıldığında 7 metafor birer öğretmen adayı tarafından kullanılmıştır. İki frekans ile çevre bilimi ve sayısal ders ifadeleri kullanılırken üç metafor ile bu kategori bilim metaforu ile en çok vurgulanmıştır.

*Coğrafya bilimlerin kraliçesi gibidir. Onu bir bilim dalı olarak görmeli insanlık yararına kullanmalıyız.

Kategori - 9: “Parçaların birleşmiş biçimi olarak coğrafya” kategorisinin toplam 9 metafor ve 10 öğretmen adayından (% 2.8) olduğu görülmektedir. Bu kategoride bulunan metaforların frekans dağılımlarına bakıldığında 8 metafor birer 1 metafor 2 öğretmen adayı tarafından kullanılmıştır. Öğretmen adayları bu kategoride coğrafyanın bütününe ancak parça parça öğrenilerek, aşama aşama ulaşılabileceğini söylemektedirler.

*Coğrafya puzzle (yapboz) gibidir. Nasıl bir puzzle (yapboz) parça parça birleştirilerek bütününe ulaşıyorsa coğrafi bilgi de parçaların birleşerek bütüne ulaşması ile elde edilir.

Kategori-10: “Tanıtıcı- tanımlayıcı olarak coğrafya” kategorisi toplam 4 metafor ve 5 öğretmen adayından (% 1.4) oluştuğu görülmektedir. Nüfus cüzdanı metaforunun iki, diğerlerinin birer kez dillendirildiği bu kategoride öğretmen adayları coğrafyanın yaşamımızı, hayatımızı, varlığımızı kanıtlayıcı tanımlayıcı olduğunu ve insanın varlığını ispatlayan kimlik, nüfus cüzdanı gibi kelimelerle ifade edilebileceğini belirtmişlerdir.

*Coğrafya kimlik gibidir. Çünkü kimlikler kişinin kurumlarda ülkelerde varlıklarını ispat eder. Coğrafya da bizim evrendeki ispatımızdır.

Kategori -11: “Dinlendirici - iyileştirici olarak coğrafya” kategorisi her biri tek öğretmen adayı tarafından kullanılan 4 metafordan oluşmaktadır. Bu kategoride coğrafyanın bireyi rahatlatıcı özelliği üzerinde durulmuştur.

*Coğrafya ilaç gibidir. Ne zaman iyi hissetmesem hemen coğrafi bilgilere sığınırım. İnsanı rahatlatıcı dinlendirici bir tarafı var.

Kategori -12: “Görünenden daha fazlasını barındırıcı olarak coğrafya” kategorisi 5 öğretmen adayı tarafından 3 metafor ile temsil edilmiştir. Coğrafyanın şairliğinden bahsedilen bu kategoride öğretmen adayları coğrafi bir bilginin bize

görünenden her zaman çok ve gizemli olduğunu anlatmaya çalışmışlardır.

*Coğrafya ceviz gibidir. Kabuğunu kırdığınızda bilgiye ulaştık sanırsınız ama onu toprağa gömdüğünüzde bu kez yemyeşil bir ağaca dönüşür. Coğrafyada bilgiler birbiri ile ilintili ve yol göstericisi olmadan gizemine varılmayacak kadar karmaşıktır.

Kategori -13: “Sonumuzun içinde gizli olduğu coğrafya” kategorisi çığ metaforu ile tek bir öğretmen adayı tarafından oluşturulmuştur.

*Coğrafya onun farkına varamadan bizim sonumuzu hazırlayabilecek bir çığ gibidir. Yaşamımızın kaynağı olan bu coğrafya sonumuzu da içinde saklamaktadır. Ama bu sonu çığ nasıl tetikleyen bir sebep varsa öyle insanoğlu oluşturmaktadır.

5. TARTIŞMA VE SONUÇ

Üniversite eğitimi almakta olan bireyler ön öğrenmeleri ile getirdikleri algılarına fakülte hayatları boyunca karşılaştıkları öğretmenler, yaptıkları gözlemler ve öğrencilik yaşamları sürecince edindikleri deneyimlerini ekleyerek olay, durum ve olgulara karşı yeni algılar geliştirirler. Bu algılar tutumlarını ve mesleki bakış açılarını oluşturur. Buradan bakıldığında öğretmen adaylarının öğretmekle yükümlü oldukları kavramlarla

ve öğretmenlikle ilgili algıları ve tutumları o kavramları nasıl aktaracağına işaret eder.

Araştırma kapsamında ilköğretim kademesinde coğrafya kavramlarını kapsamlı ya da değil öğretmekle yükümlü olan öğretmen adaylarının “coğrafya” kavramına ilişkin sahip oldukları metaforlar ortaya konulup, bu metaforların ortak noktalarından belli kavramsal kategoriler oluşturularak öğretmen adaylarının coğrafyayı algılayışları ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Yob, metafor temelde söz ettiği olgunun kendisi değil, onun sadece bir sembolüdür, der. Ona göre eğer bu olgunun kendisi olsa idi metafora gereksinim olmazdı. Buradan hareketle Yop; metaforun söz ettiği olgudan farklı ve bu olguya ilişkin çok güçlü bir perspektif sunsa da çoğu zaman ondan az olduğunu belirtir. Bu durumun telafi edilmesi için de birden fazla metaforun işe koşulması gerekliliğini üzerinde durur (Yop, 2003, Akt: Saban; 2006, 504). Bu bağlamda öğretmen adaylarının “coğrafya” kavramına ilişkin farklı metafor kullanımlarının, bütünü tamamlamaya yönelik olduğu belirtilebilir.

Araştırmaya katılan 357 öğretmen adayının % 33’ü coğrafyayı “yaşam kaynağı-yaşamın kendisi” olarak % 23.2’ si “yaşam alanı” olarak, % 8.1’i “yol-buldurucu-yönlendirici” olarak ve % 7.5’i “farklı branşları barındırıcı” olarak algıladığı tespit edilmiştir. 118 öğretmen

adayı coğrafyayı “yaşam kaynağı – yaşamın kendisi” olarak, 83 tanesi “yaşam alanı” olarak algıladıklarını belirtmişlerdir. Buradan yola çıkılarak araştırmaya katılan öğrencilerin %56’sının coğrafyayı yaşamın kendisi ile ilişkilendirdiği söylenebilir. Sosyal bilgiler ve sınıf öğretmeni adayları en çok coğrafyayı “yaşamın kaynağı – yaşamın kendisi” kategorisi ile tanımlarken, fen bilgisi öğretmen adayları coğrafyaya yönelik en çok “yaşam alanı” kategorisinde algılarını oluşturmuşlardır.

Sınıf öğretmeni (f=3) ve fen bilgisi öğretmeni (f=1) adayları coğrafyayı “dinlendirici ve iyileştirici” olarak da ifadelendirmesine karşın bu kategoriye katılan sosyal bilgiler öğretmen adayı yoktur. Sosyal bilgiler öğretmen adaylarından bir öğrenci araştırmaya katılan diğer öğretmen adaylarından farklı olarak sonumuzun da coğrafyanın içinde saklı olduğunu belirtmiştir.

Sosyal bilgiler öğretmen adayları (f=7) ve sınıf öğretmenliği adayları(f=3) coğrafyayı “parçaların birleşmiş biçimi” olarak ifadelendirdiği görülür (puzzle, denklem, bulmaca, v.b.). Fen bilgisi öğretmen adaylarından ise bu kategoriye katılan olmamıştır.

Sonuç olarak bu araştırmanın bulguları, öğretmen adaylarının coğrafyayı nasıl algıladıklarını ortaya koymak için ipuçları barındırmaktadır. Buradan hareketle coğrafya eğitimimizdeki amaçlar

göz önüne alınarak öğretmen adayların coğrafya algılarında yapılmak istenen değişiklikler üzerinde çalışılabilir. Ayrıca öğretmen adayları ile uygulamadaki öğretmenlerin “coğrafya” kavramına ilişkin algılarının metaforlar aracılığıyla karşılaştırılmasının ortaya konulmasına yönelik çalışmalar da bizlere yeni bakış açıları sunacaktır.

6. KAYNAKLAR

- Arslan M. M. ve Bayrakçı M. (2006). Metaforik Düşünme ve Öğrenme Yaklaşımının Eğitim-Öğretim Açısından İncelenmesi. Milli Eğitim, 171 (Yaz), 100 -108.
- Ekmekçi, İ. (25 Nisan 2007). Uzmanlara Göre Metafor ve Çağrışım Sisteminin Yararları. <http://www.korfez.com.tr/v2/index.php>
- Güven B. ve İleri S. (2006). İlköğretim Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersinde Oluşturdukları Metaforlara İlişkin İnceleme. XV. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi. Muğla
- Goodman, N. (2003). Ay Aydınlığı Olarak Eğretilen. Kitap-lık. (Çev: Mehmet H. Doğan). YKY. 65(Ekim). 71 -74. İstanbul.
- Jacobson, R. (2003). Metaforik ve Metonimik Kutuplar. Kitap-lık. (Çev: E. Efe Çakmak). YKY. 65(Ekim). 76 -78, İstanbul.
- Lakoff G. and Johnson M. (2005). Metaforlar: Hayat, Anlam ve Dil (Çev: G. Y. Demir). Paradigma Yayınları. İstanbul.
- Morgan, G. (1998). Yönetim ve Örgüt Teorilerinde Metafor (Çev. Gündüz Bulut). BZD Yayıncılık. İstanbul.
- Quine, W. V. (2003). Eğretilen Üzerine Son Düşünceler. Kitap-lık (Çev: E. Efe Çakmak). YKY. 65 (Ekim). 75, İstanbul.
- Salman, Y. (2003). Dilin Düşvreni: Eğretilen. Kitap-lık. YKY.65(Ekim). 53 -54. İstanbul.
- Saban, A. (2004). Giriş Düzeyindeki Sınıf Öğretmeni Adaylarının “öğretmen” Kavramına İlişkin İleri Sürdükları Metaforlar. Türk Eğitim Bilimleri Dergisi. 2(2), 131-155.
- Saban, A, Koçbeker, B.N. ve Saban A. (2006). Öğretmen Adaylarının Öğretmen Kavramına İlişkin Algılarının Metafor Analizi Yoluyla İncelenmesi. Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri. 6(2), 461-522.